

Հայաստանի պատմագրությունը ցավալի կորուստ կրեց. կյանքից անժամանակ հեռացավ Երևանի պետական համալսարանի Հայաստանի և հարակից երկրների պատմության ամբիոնի վարիչ, հայագետ, վրացագետ, միջնադարագետ, պ. գ. դ., պրոֆ. Հայրապետ Գևորգի Մարգարյանը:

Հ. Մարգարյանը ծնվել է 1950 թ. հոկտեմբերի 10-ին Արարատի մարզի Այգավան գյուղում և սկզբնական կրթությունը ստացել է այդ բնակավայրի միջնակարգ դպրոցում: 1967 թ. ընդունվել և 1972 թ. ավարտել է ԵՊՀ-ի պատմության ֆակուլտետի հնագիտության, ազգագրության և աղբյուրագիտության ամբիոնի դասընթացը՝ պրոֆեսորներ Աշոտ Աբրահամյանի ու Պարույր Մուրադյանի ղեկավարությամբ: Համալսարանական կրթության ընթացքում նա ձեռք է բերել միջնադարագետ պատմաբանի և աղբյուրագետի որակավորում: Համալսարանն ավարտելուց հետո անմիջապես ընդունվել է ՀԽՍՀ ԳԱ արևելագիտության ինստիտուտի ասպիրանտուրա՝ աշխատասիրությամբ և գիտելիքներով շահելով ակադեմիկոս Գագիկ Սարգսյանի վստահությունը:

1973–1975 թթ. Հ. Մարգարյանը սովորել է Թբիլիսիի Ջավախիշվիլիի անվան պետական համալսարանի ասպիրանտուրայում. կովկասագետ, ակադեմիկոս Ակակի Շանիձեի և վրացագետ պրոֆեսոր Իվանե Իմնաիշվիլու ղեկավարությամբ, մասնագիտացել է վրացագիտության, Այսրկովկասի պատմության, հին վրացական աղբյուրագիտության ու պատմագրության բնագավառում: Այս համադրժակցությունը վրաց գիտական աշխարհի հետ նա կարողացավ շարունակել մինչև իր իմաստասիր կյանքի վերջը:

1973–1996 թթ. Հ. Մարգարյանը աշխատել է ՀՀ ԳԱԱ արևելագիտության ինստիտուտի Կովկաս և Բյուզանդիա (այսօր՝ Քրիստոնյա Արևելք) բաժնում:

1979 թ. Հ. Մարգարյանը պաշտպանել է «Հյուսիսային Հայաստանը և Վրաստանը ԺԲ դարի 20–70-ական թթ.» թեմայով ատենախոսություն, որը 1980 թ. հրապարակվել է մենագրության տեսքով: 1996 թ. պաշտպանել է դոկտորական ատենախոսություն «Ռազմաքաղաքական տեղաշարժերը Մերձավոր Արևելքում և հայ ավատատիրական ավազանին (ԺԲ–ԺԴ դարի առաջին կես)» թեմայով, որը, ցավոք, ցախօր անտիպ է: Բարեբախտաբար, այս աշխատության մեջ ընդգրկված բազմաթիվ նյութեր անցած տարիների ընթացքում հրապարակվել են տեղական ու արտասահմանյան գիտական մամուլում հիմք հանդիսանալով գիտական բազմաթիվ նորարարությունների:

Հ. Մարգարյանը 1982 թ. դասախոսել է Խ. Աբովյանի անվան հայկական պետական մանկավարժական ինստիտուտում, ԵՊՀ-ում և հանրապետության այլ բուհերում դասավանդելով Հայոց պատմություն, Աղբյուրագիտություն,

Կովկասագիտություն և Միջնադարյան Եվրոպայի պատմություն: Ուսանողներին հասցեագրված մեծատաղանդ պրոֆեսորի խոսքը կենդանի էր և չափազանց ուսուցողական: Նրա անտիպ դասախոսությունները հայագիտության և կովկասագիտության համար ունեն ուրույն նշանակություն: 1989 թ. նրան շնորհվել է դոցենտի, իսկ 2003 թ.՝ պրոֆեսորի կոչում:

2003–2007 թթ. եղել է ԵՊՀ պատմության ֆակուլտետի պրոֆեսոր, իսկ 2007 թ. նույն ֆակուլտետի Հայաստանի հարակից երկրների պատմության ամբիոնի վարիչն էր: Նա ընդգրկված էր ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտում գործող գիտական խորհրդի աստիճաններ շնորհող ԲՈՀ-ի մասնագիտական խորհրդի կազմում: Ղեկավարել է մեկ տասնյակից ավելի ատենախոսություն, որոնց հեղինակները մասնագիտացել են կովկասագիտության զանազան խնդիրների շուրջ: Նրա սաներից շատերն այսօր աշխատում են Հայաստանի և Արցախի հանրապետությունների պետական ու գիտաուսումնական հաստատություններում:

Հ. Մարգարյանը դասախոսություններով և զեկուցումներով հանդես է եկել ՀՀ ԳԱԱ-ի, ԵՊՀ-ի, Փարիզի Սորբոնի, Լոս Անջելեսի, Վատիկանի, Վենետիկի, Բուդապեշտի և Արցախի համալսարանների ու գիտական հիմնարկների կազմակերպած բազմաթիվ գիտաժողովներում՝ իմացությամբ և սրամտությամբ զարմացնելով ունկնդիրներին: Իր խորհրդատվություններով ու դասախոսություններով սատարել է Հայոց եկեղեցու Թեմիսիում հաստատված Թեմին՝ նյութեր տրամադրելով Վրաստանի ճարտարապետության և պատմության վիճարկելի որոշ խնդիրների վերաբերյալ: Գիտական հոդվածներ է հրապարակել Հայաստանում, Վրաստանում, Իտալիայում, Ռուսաստանում, Ավստրիայում, Հունգարիայում, Լիբանանում և Արցախում հրատարակվող գիտական հանդեսներում: Նրա հետ պատմական հարցեր քննարկելու հնարավորություն են ունեցել ոչ միայն գիտության բնագավառում հայտնի նրա ընկերները, այլև աշխարհի տարբեր երկրների ճանաչված գիտնականներ ու համալսարանական պրոֆեսորներ, ինչպիսիք են Ժերար Դեդեյանը, Կրոջ Մուլթաֆյանը, Վալենտին Կալցոլարին, Իզաբել Օմեն, Բեռնար Ուտինեն, Զազա Ալեքսիսեն և ուրիշներ: Իր քննարկումներում նա ազնիվ էր, կարողանում էր ստիպել զրուցակցին մխրճվել քննարկվող խնդրի բուն էության մեջ: Նուրբ հումորն ու մտքի սրությունը նրա վարած զրույցների կարևոր ուղեկիցներից էին:

1990-ական թվականներին Հ. Մարգարյանն ակտիվորեն մասնակցել է նորաստեղծ Հայաստանի Հանրապետության դպրոցական և բուհական նոր դասագրքերի ստեղծմանը: Նա «Հայոց պատմություն» 5-րդ և 6-րդ դասարանների գործող դասագրքերի հիմնական հեղինակներից է ակադեմիկոսներ Վլադիմիր Բարխուդարյանի, Բաբեն Հարությունյանի և իր մտերիմ ընկեր՝ պրոֆեսոր Պավել Զոբանյանի հետ: Համահեղինակ է ՀՀ ԳԱԱ արևելագիտության ինստիտուտի ստեղծած «Հայաստանի հարակից երկրների պատմություն» և ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտի հրապարակած «Հայոց պատմություն» ու ԵՊՀ-ի ստեղծած «Հայոց պատմության հիմնահարցեր» բազմահատորյակների՝ իր ներդրումն ունենալով ակադեմիական հայագիտության և կովկասագիտության զարգացման բնագավառում:

Հ. Մարգարյանը հեղինակն է «Հյուսիսային Հայաստանի և Վրաստանի ԺԲ դարի պատմության մի քանի հարցեր» (Երևան, 1980) աշխատության, որը նոր դարագլուխ բացեց հայ-վրացական քաղաքական փոխհարաբերությունների հետազոտման բնագավառում: Նրան է պարտական հայագիտությունը և վրացագիտությունը միջնադարյան Այսրկովկասի ԺԲ դարի պատմության բազմաթիվ խրթին խնդիրների վերլուծության և բազմակողմանի քննարկման համար: Հ. Մարգարյանի դեռևս չհրապարակված «Ռազմաքաղաքական տեղաշարժերը Մերձավոր Արևելքում և հայ ավատատիրական ավագանին (ԺԲ–ԺԴ դարերի առաջին կես)» դոկտորական աշխատանքը նոր մայրուղիներ բացեց Զարգացած ավատիրության դարաշրջանի Առաջավոր Ասիայի պատմության բազմաթիվ խնդիրների հետևողական հետազոտության բնագավառում: Նրա հետաքրքրությունների ոլորտում են եղել միջնադարյան Հայաստանի և Վրաստանի պատմությունն ու պատմագրությունը, էթնո-ազգային ինքնագիտության, եկեղեցական և սոցիալական կյանքի խնդիրները, հիշատակված երկրների ողջ միջնադարյան մատենագրությունն ու վիմագրությունը:

Նրա ձեռքբերումներից է «Զաքարյանների ծագման ավանդությունը» (ՊԲՀ, 1992, № 2–3, էջ 139–152, 1994, № 2, էջ 156–175) հոդվածաշարը, ինչպես նաև գրեթե 30 տարի առաջ գրված «Վաչուտյանների իշխանական տան պատմությունը», Պոռչյանների, Օրբելյանների իշխանական տների պատմությունը վերաբերող հոդվածները: Լեզուների և պատմագրական նյութի նրա նուրբ իմացությունը թույլ է տվել հեղինակին գիտության բնագավառում կատարել բազմաթիվ կռահումներ ու սկզբնաղբյուրներով վերլուծել Հայաստանի և Կովկասի պատմության շատ ու շատ բաց խնդիրներ: Մեր հանգուցյալ ընկերը 50 տարի առաջ ՀՀ ԳԱ արևելագիտության ինստիտուտում հրատարակվող «Кавказ и Византия» միջազգային ճանաչում ստացած պարբերականի հիմնադիրներից էր և խմբագիր Պ. Մուրադյանի հատուկ բազուկը: Հ. Մարգարյանը նաև «Պատմաբանասիրական հանդեսի»-ի լավագույն հեղինակներից էր, որին կարողացել էին բացահայտել իբրև գիտնական երջանկահիշատակ ակադեմիկոսներ Մկրտիչ Ներսիսյանը և Մատենադարանի տնօրեն Լևոն Խաչիկյանը:

Մարգարյանը Հայաստանում վրացերեն լեզվի ուսուցումը ներդնողներից էր: Նրա և Պ. Չոբանյանի ջանքերով էր, որ 1983 թ. վրացերենից հայերեն թարգմանվեց Ս. Շանիձեի «Հին վրացերենի քերականություն» աշխատությունը, իսկ ԵՊՀ-ի իր իսկ ղեկավարած Հայաստանը և հարակից երկրները ամբիոնի ջանքերով ուսումնական առարկաների թվում հայտնվեց նաև վրացերենը:

Հ. Մարգարյանը մեծ ավանդ ունի նաև հայ և վրաց միջնադարյան սկզբնաղբյուրների հետազոտության ասպարեզում: Իր բացահայտումներով և վերլուծություններով նոր կյանք է տվել Մովսես Խորենացու, Սեբեոսի, Հովհաննես Դրասխանակերտցու «Հայոց Պատմություն»-ների, Սամուելի և Մխիթար Անեցու «Ժամանակագրությունների» և «Քարթլիս Ցխովրեբայի» բնագրերի բազմաթիվ դրվագների, նորովի անդրադարձել է միջնադարյան վանական Սահմաններին ու Շուշանիկ վկայաբանությանը: Նա իր կարողություններն ի ցույց է դրել նաև հայկական միջնադարյան վիմական սկզբնաղբյուրներին:

յուրերի վերլուծության ու հրատարակության բնագավառում: Նրա գրչին են պատկանում հայերեն, վրացերեն, ռուսերեն, ֆրանսերեն և անգլերեն գիտական մամուլում հրապարակված շուրջ 200 հետազոտություններ: Գիտական գործունեության համար 1986 թ. Հ. Մարգարյանը պարգևատրվել է ԽՍՀՄ «Աշխատանքային արիության համար» մեդալով:

Իր աշխատասիրությամբ, նվիրվածությամբ, գիտական ու մանկավարժական վաստակով գիտության երանելիների շարքում իր տեղն ապահովեց՝ բարի հիշատակ թողնելով իրեն ճանաչողների սրտերում:

Հայրապետ Մարգարյանը Բուն իմաստով քաղաքացի էր՝ նվիրված իր ծննդավայրին, ընտանիքին, գիտությանն ու իր հայրենիքին: Նա կարող է օրինակ հանդիսանալ սերունդների համար:

Հիշատակն արդարոց օրհնությամբ եղիցի:

Ա.ԶԱՏ ԲՈԶՈՅԱՆ